

RASPRAVA O REZULTATIMA

U uvodnom dijelu elaborirana je specifičnost izrade ove Studije, koja se očituje u primjeni integrativnog participativnog pristupa prikupljanja stavova stručnjaka i civilnih aktera te cjelokupne lokalne zajednice s ciljem oblikovanja sveobuhvatnih izmjena i dopuna na participativnim načelima, tj. u skladu s potrebama lokalne zajednice i stručnim smjernicama (Vukić, Kranjec, 2022). Navedeno predstavlja inovativni princip koji je usmjeren na *ustpostavljanje razumijevanja između različitih aktera, institucija i donositelja odluka u procesima planiranja i upravljanja prostorom*. Stručna medijacija (u ovom slučaju sociološka) omogućuje ujednačenu zastupljenost i sudjelovanje te razradu različitih polazišta i „okvira razumijevanja“ društvenih i prostornih odnosa te uspostavu zajedničkog okvira za evaluaciju i implementaciju temeljnih zajedničkih i relevantnih specifičnih stavova, potreba i prijedloga u izradi prostorno-planske dokumentacije te očuvanju i upravljanju kulturnom baštinom i krajolikom. Balansiranje navedenih pristupa i stavova različitih aktera (Mišetić, 2017; Svirčić Gotovac, Zlatar, 2021) u procesu pripreme i kasnije procesu izrade sveobuhvatnih izmjena i dopuna GUP-a i PPU-a grada Dubrovnika temeljna je svrha ove Studije. Ono predstavlja izazov jer se radi o *kompleksnom prostoru u kojemu se presijecaju prirodni, povijesni, kulturni baštinski aspekti* te se svi zajedno moraju uskladiti sa suvremenim potrebama razvoja i svakodnevnog života u Dubrovniku. Prostorne različitosti u tom su kontekstu izrazite, od zaštićenih i nenaseljenih otoka preko onih naseljenih, do različito urbaniziranih i opremljenih naselja ili ruralnih prostora sve do užeg urbanog područja pod različitim razinama zaštite (UNESCO) i valorizacije određenih prostornih cjelina ili pojedinačnih spomenika. *Takve prostorne različitosti s različitim oblicima i stupnjevima zaštite ujedno su i prostori života te prostori kolektivnih predodžbi, memorije i želja različitih aktera*. Ukratko, radi se o prostoru izrazite društvene kompleksnosti.

No, na temelju provedenog istraživanja vidljivo je da se *stavovi, potrebe i preporuke stručnih i civilnih aktera podudaraju u osnovnoj ideji razvoja Dubrovnika, kao što je vidljivo slaganje navedenih stavova sa strateškim i drugim razvojnim dokumentima*. Naglašeni su održivi razvoj, očuvanje prirodne i kulturne baštine te važnost podizanja kvalitete života stanovnika (uključuje različite aspekte koji će biti naknadno elaborirani), baš kao i osiguravanje cjelogodišnjeg, priuštivog stanovanja te jačanje alternativnih oblika turizma, a zaustavljanje negativnih posljedica masovnog turizma (od apartmanizacije do problema nosivog kapaciteta).

Prethodna sociološka i demografska istraživanja provedena u svrhu izrade Plana upravljanja svjetskim dobrom UNESCO-a „Starim gradom Dubrovnikom“ (2021.-2026.) u fokus su stavila: *negativne demografske procese (prvenstveno depopulaciju i starenje), narušenu kvalitetu života zbog pretjeranog, nekontroliranog turizma i nedostatka sadržaja potrebnih za svakodnevni život, problem nosivog kapaciteta (engl. carrying capacity), prometne probleme i infrastrukturne probleme, probleme zagadenja i zbrinjavanja otpada te problem*

nestajanja zelenih površina, nedostatak urbanog zelenila i zaštite prirode (padine Srđa). Svi navedeni aspekti vidljivi su i u drugim dokumentima, na primjer u Konzervatorskoj podlozi ističe se da su posebno „problematici zahtjevi za izgradnjom u neizgrađenom području nekadašnjeg kultiviranog ili prirodnog krajolika na atraktivnim lokacijama s pogledom na gradsku jezgru te zahtjevi za radikalnim rekonstrukcijama i adaptacijama karakterističnih povijesnih zgrada na području povijesnih gradskih predgrađa radi novih smještajnih kapaciteta“ (MKM, 2020: 7). Navedeno je također potvrđeno u fokus grupama i intervjuiima sa stručnjacima (lokalnim i nacionalnim), udrugama, kao i predstavnicima mjesnih odbora i gradskih kotara te u rezultatima ankete. Svi sudionici istraživanja isticali su važnost očuvanja i zaštite kulturne baštine, njezinu veliku vrijednost, a stanovnici Dubrovnika isticali su i veliku vezanost uz bogatu povijest i kulturnu baštinu (materijalnu i nematerijalnu) što je u skladu s ranijim istraživanjima (Klempić Bogadi, Vukić, Čaldarović, 2018).

Uz ranije navedene strateške dokumente, Plan upravljanja Starim gradom Dubrovnikom i druge dokumente koji daju smjernice razvoja, ali ne daju alate provedbe (o čemu svjedoče svi problemi koje su sudionici istraživanja naveli), moramo naglasiti da *Dubrovnik ima izrađenu stručnu konzervatorsku i krajobraznu podlogu visoke kvalitete koje omogućuju kvalitetna urbanistička i prostorno-planska rješenja.*

Međutim, ono što je navedeno od strane svih sudionika u istraživanju jesu *problemi svakodnevnog života* i to primarno *problemi prometa, stanovanja i nedostatka sadržaja* ili njihove dostupnosti što izravno utječe na kvalitetu života i mogućnost ostanka mladih stanovnika. Pritom je *problem priuštivnog stanovanja posebno važan, kao i problem dostupnosti stanova za najam tijekom čitave godine* i po povoljnim cijenama koje su u skladu s mogućnostima mladih i drugih (potencijalnih) cjelogodišnjih stanovnika (zaposlenici u turizmu i ugostiteljstvu i dr.). Predstavnici *mjesnih odbora istaknuli infrastrukturne probleme* (od komunalnih do velikih infrastrukturnih intervencija poput trajektnog pristaništa, obilaznice Orašca, odvojka za Bosanku i dr.) i kao drugo temeljno pitanje (problem) *istaknuli su potrebu širenja građevinskih zona (npr. Elafiti i dr.), ali u skladu sa zaštitom okoliša, uz zaštitu vrijednih vizura i baštine te isključivo na korist lokalne zajednice* (rješavanje stambenog pitanja, zadržavanje mladih obitelji).

Na fokus grupi sa stručnjacima koja je provedena u Zagrebu (stručnjaci, nacionalna razina) istaknuto je kako je *nužno osigurati temeljne sadržaje za svakodnevni život stanovnika, a ne sve usmjeriti na potrebe turizma* (nedostatak regulacije). Ispitanici su u anketnom dijelu istraživanja, baš kao i sudionici iz gradskih kotara istaknuli istu potrebu. Sve u skladu s prethodnim istraživanjima. Ukratko, *stanovnicima nedostaje sadržaja, što se posebno ističe u zimskom periodu, dok je ljeti usmjereno na turizam*. Identičan nalaz postoji u istraživanju kvalitete života u povijesnoj jezgri Dubrovnika provedenom u sklopu izrade Plana upravljanja (Klempić Bogadi, Vukić, Čaldarović, 2018).

Na temelju desk analize, koja je uključivala i rezultate prethodnih istraživanja, može se zaključiti da *Dubrovnik ima potrebne stručne i znanstvene uvide i podatke za kvalitet-*

no upravljanje prostorom i njegovom zaštitom (misli se na prirodni i kulturni krajolik u cjelini), osim toga postoji i zakonska osnova za zaštitu prirodnih vrijednosti, zaštitu mora i obalnog pojasa te zaštitu kulturne baštine. No, na terenu je vidljiva suprotna praksa. Sudionici fokus grupa, posebno predstavnici mjesnih odbora i gradskih kotara, isticali su niz problema s prometnom, komunalnom i drugim infrastrukturama te devastaciju prostora i prirodnog okoliša, uz istovremenu nemogućnost zadovoljavanja potreba lokalnog stanovništva. Na temelju fokus grupa s mjesnim odborima pokazalo se da je važno uključivati lokalno stanovništvo u planiranje građevinskih zona kako bi se izbjeglo dalje demografsko propadanje. Takvo uključivanje ne znači povećanje građevinskih zona, već njihovu pravedniju raspodjelu u odnosu na potrebe lokalnih stanovnika i njihovih obitelji (s primarnom svrhom cjelogodišnjeg stanovanja). Ispitanici su generalno zadovoljni sigurnosti života u Dubrovniku, što je također u skladu s ranijim istraživanjima (Klempić Bogadi, Vukić, Čaldarović, 2018), jedino ističu nesigurnost od motornog prometa.

Na temelju provedene ankete (neovisno o malom broju sudionika, ostale metode su znanstveno utemeljene da se na osnovi njih i deskriptivne statistike može koristiti i podatke iz provedene ankete) možemo istaknuti kako je važno poboljšati javni prijevoz ($M=4.331$, $SD=0.876$), pješačku infrastrukturu ($M=4.509$, $SD=0.724$) i uvesti pješačke zone na što više lokacija u Dubrovniku ($M=4.240$, $SD=0.917$) te unaprijediti ($M=4.582$, $SD=0.761$) i povezati javne zelene površine u kontinuirane šetnice ($M=4.334$, $SD=0.873$). Ističe se potreba većeg ulaganja u javnu zelenu infrastrukturu ($M=4.585$, $SD=0.756$) i važnost održivog razvoja. Ispitanici su najmanje zadovoljni dostupnošću priuštivog stanovanja i prometnom infrastrukturom, ali iskazuju i relativno nezadovoljstvo komunalnom infrastrukturom, obrazovnim sadržajima, sportsko-rekreacijskim sadržajima, javnim zelenim površinama i šetnicama tj. zelenom infrastrukturom i javnim plažama. Predstavnici gradskih kotara također su istaknuli problem manjka sadržaja, problem smjera širenja grada – žele urbanističko planiranje, zelenu regeneraciju i rješanje problema klizišta i oborinskih voda te snažno zalažu za zaštitu grada na temelju konzervatorske podloge i očuvanje „živog grada“.

U svim rezultatima istraživanja, neovisno o metodi prikupljanja podataka, javne zelene površine, zelena infrastruktura i zelenilo u cjelini (neovisno o vlasništvu) pokazuju se kao važan element slike grada (Lynch, 1960), ali i kao važan infrastrukturni element u savladavanju problema oborinskih voda do kojega je došlo zbog preizgrađenosti i devastacije prirodnih padina. Također se ističe i u fokus grupama i anketi važnost očuvanja prirodnih područja poput ušća Omble, Arboretuma i potreba uređenja gradskih parkova. Svi podaci ukazuju da su stanovnici Dubrovnika ponosni i vezani uz prirodni ambijent, vizuru i dostupnost javnih zelenih i drugih prostora (plaža, otoka) te da žele šetnice i pješačke staze sigurne od motoriziranog prometa. Takav generalni stav koji dijele stručnjaci, udruge, predstavnici mjesne samouprave i stanovnici dobar je temelj za jačanje zelene infrastrukture koja je važan element kvalitete života u smislu dobrobiti (engl. *well-being*), sve u skladu s propozicijama Strategije razvoja urbanog područja Dubrovnik do 2027., Plana upravljanja

svjetskim dobrom UNESCO-a “Starim gradom Dubrovnikom”, preporukama Konzerzatorske podloge za kontaktnu zonu svjetskog dobra Starog grada Dubrovnika, Krajobraznom studijom za administrativno područje grada Dubrovnika i Programom razvoja zelene infrastrukture u urbanim područjima za razdoblje 2021. do 2030. godine.

Podaci iz provedenih fokus grupa i ankete pokazali su da su *priroda i kulturna baština dva najvažnija identifikacijska elementa za stanovnike, a ujedno su to elementi koje su i stručnjaci s nacionalne i lokalne razine isticali kao iznimno važne za identitet i razvoj Dubrovnika*. Asocijacije iz anketnog upitnika prema frekvenciji pojavljivanja ilustriraju navedeno - 3 najbrojnije asocijacije su: „more“ (f=61), „zidine“ (f=54) i „Grad“ (f=54). Stanovnici gradskih kotara u obuhvatu zaštite UNESCO-a posebno ističu vezanost za kulturnu baštinu što ilustriraju sljedeći citati iz otvorenih odgovora u anketi: „Sama ljepota grada, njegova atmosfera, mogućnost interakcije s posjetiteljima iz cijelog svijeta.“ ili „Zadovoljna sam ljepotom kulturnog i prirodnog nasljeđa.“ Kada se uspoređi zadovoljstvo kvalitetom života (Marans, Stimson, 2011) na razini Dubrovnika i na razini gradskog kotara ili mjesnog odbora u kojemu ispitanici žive, iako nije moguće generalizirati niti zaključivati na temelju malog anketnog uzorka, ipak se čak i u anketi vidi malo veća razina kritičnosti prema neposrednom prostoru u kojemu sudionici istraživanja žive. U njemu su svjesni svakodnevnih problema i žele poboljšanja u najvažnijim aspektima. Navedeno je u skladu s ranijim istraživanjima koja ukazuju na važnost subjektivnog doživljaja kvalitete života (Čaldarović, Šarinić, 2017; Marans, Stimson, 2011).

U fokus grupama i intervjuima istaknut je *problem neusklađenosti turizma i potreba stanovnika* Dubrovnika te je, kao i u anketi, naglašeno da bi turizam trebalo usmjeravati na drugačiji način kako bi se izbjegla sezonalnost i pretjerano opterećenje gradske infrastrukture. Prema rezultatima ankete Dubrovniku je potreban razvoj turizma u skladu s nosivim kapacitetom destinacije (M=4.512, SD=0.819), razvoj novih gospodarskih aktivnosti koje nemaju veze s turizmom (M=4.641, SD=0.705), zatim je potrebna revitalizacija postojećih stambenih zona opremanjem pratećim sadržajima (vrtić, park, škola i dr.) (M=4.453, SD=0.717) i uvođenje novih zelenih površina (M=4.571, SD=0.781).

Među stručnjacima s nacionalne razine izrečen je i stav da bi povijesnu jezgru trebalo apsolutno konzervatorski zaštititi i u njoj omogućiti nesmetano razvijanje turizma (s obzirom na izrazitu depopulaciju) s kojim se nisu svi složili, dok bi središte života za stanovnike trebali biti drugi prostori – više stručnjaka je istaknulo *Gruž kao novo središte*. Lokalni stručnjaci, kao i udruge, također su istaknuli Gruž kao novo središte i založili se za *propisivanje detaljnog urbanističkog plana uređenja* prostora Gruža. Otvorena je i rasprava o strogosti konzervatorskih smjernica te je naglašeno da bi se u *području Gruža* trebalo specifično i detaljno razmotriti validnost i posljedice stroge zabrane gradnje jer *postoje prostori (brownfield) koji imaju veliki potencijal za razvoj novog središta, bez narušavanja kvalitete prostora ili vizure grada te prirodnih područja*. Svi stručnjaci slažu se s važnosti zaštite javnog prostora i urbanih zelenih zona, bez obzira na vlasništvo, kako bi se spriječila privatizacija i očuvala kvaliteta urbanih prostora. Stručnjaci s kojima su pro-

vedeni intervjui također su istaknuli kao i ostali stručnjaci te predstavnici gradskih kotara problem „živog grada“ pod zaštitom UNESCO-a. Važno je napomenuti da je povijesnoj jezgri pod zaštitom UNESCO-a pristupano dvojako – s jedne strane neki od stručnjaka vide ju kao već izgubljen slučaj, dok drugi, kao i predstavnici gradskih kotara u obuhvatu zaštite vide potencijal za pametno upravljanje (stvaranje zajedničke vizije svih aktera u razvoju grada Dubrovnika) i doseljavanje mladih obitelji pod povoljnim uvjetima i različitim oblicima subvencija i poreznih olakšica. Stručnjaci su raspravljali o *buffer* zoni koja zbog stroge konzervatorske zaštite ograničava razvoj Gruža, a Gruž je prepoznat od struke i udruga te ostalih sudionika istraživanja kao novi centar Grada te mu treba pružiti kvalitetno planiranje i unapređenje infrastrukture i sadržaja. Širenje grada u okolna područja svakako se odbija u primorju, a Komolac i Pobrežje prepoznaju se kao potencijali. Zaštita baštine mora ostati osnova svake intervencije jer je baština ujedno i pokretač gospodarstva i razvoja, pri čemu je nužno sačuvati javni prostor i posebno priobalni pojas i plaže. Gornja sela prepoznata su kao važan prirodni prostor sa specifičnom vrijednosti prirodnog krajobraza te kao kulturni krajolik od posebne važnosti. U tom smislu trebalo bi posvetiti posebnu pažnju podizanju kvalitete života stanovnika i zaštiti prostora (kao takvog, sa što manje intervencija i uz ograničenja novih mogućnosti gradnje).